

<https://doi.org/10.34142/23129387.2023.68.14>

УДК 159.9

orcid.org/0000-0002-7779-2232

orcid.org/0000-0002-8772-134X

СУБ'ЄКТНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИСТОСТІ ІТ-СПЕЦІАЛІСТІВ

Ганна І. Меднікова^{1ABCD}, Маргарита О. Нестеренко^{2ABCD}
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.
Сковороди, Україна

¹ кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
E-mail: mednikovaganna@gmail.com

² кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
E-mail: ritanes105@gmail.com

Актуальність дослідження. Інформаційні технології – одна з тих сфер професійної діяльності, що активно розвиваються. Ефективна професійна діяльність в ІТ-сфері, успішність вирішення професійних завдань вимагає від працівників самостійних, активних, креативних, відповідальних дій, гнучкості при взаємодії з колегами та клієнтами, здатність приймати нестандартні рішення, що актуалізує потребу у вивченні суб'єктних характеристик ІТ-спеціалістів з урахуванням специфіки організації їх професійної діяльності.

Мета дослідження: визначення суб'єктних характеристик особистості ІТ-спеціалістів: фрілансерів і штатних працівників ІТ-компаній.

Методи дослідження: тестування («Опитувальник каузальних орієнтацій» Е. Десі та Р. Райана в адаптації О.Є. Дергачової, Л. Я. Дорфмана, Д. О. Леонтєва, «Диференціальний тип рефлексії» Д. О. Леонтєва, «Опитувальник самоорганізації діяльності» О. Ю. Мандрикової, опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки - ССП-98» В. І. Моросанової, «Шкала екзистенції» А. Ленгле і К. Орглер в адаптації С. В. Кривцової); методи математичної статистики (У-критерій Манна-Вітні). У дослідженні взяли участь 74 працівники сфери інформаційних технологій, серед яких 38 ІТ-фрілансерів і 36 штатних працівників ІТ-компаній.

Результати дослідження. Визначені відмінності суб'єктних характеристик ІТ-фрілансерів і штатних працівників ІТ-компаній. ІТ-фрілансерів характеризують більш високі показники суб'єктності за параметрами автономної каузальної орієнтації, цілеспрямованості, наполегливості, самоорганізації, орієнтації на теперішнє, регуляторної самостійності, регуляторних процесів програмування та оцінка результатів, свободи вибору та прийняття рішень, відповідальності за їх реалізацію. Водночас ІТ-фрілансери характеризуються меншою схильністю до інтроспекції, квазірефлексії, ригідної фіксації на заздалегідь прийнятих планах.

***Ключові слова:** суб'єкт, суб'єктність, рефлексивні процеси, каузальні орієнтації, самоорганізація діяльності, саморегуляція, екзистенційна сповненість, ІТ-спеціалісти, ІТ-фрілансери, штатні працівники ІТ-компаній.*

Subjects characteristics of personality of IT specialists

Hanna I. Mednikova^{1ABCD}, Marharyta O. Nesterenko^{2ABCD}

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine

1 - Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of Psychology Department,

E-mail: mednikovaganna@gmail.com

2 - Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of Psychology Department,

E-mail: ritanes105@gmail.com

Relevance of the research. Information technology is one of those areas of professional activity that are actively developing. Effective professional activity in the IT sphere, the successful solution of professional tasks requires from employees independent, active, creative, responsible actions, flexibility in interaction with colleagues and clients, the ability to make non-standard decisions, which actualizes the need to study the subjects characteristics of IT specialists taking into account specifics of the organization of their professional activities.

Aim of the research: Definition of the subject characteristics of the personality of IT specialists: freelancers and full-time employees of IT companies.

Methods: testing ("Questionnaire of causal orientations" by E. Desi and R. Ryan in adaptation of O. E. Dergacheva, L. Ya. Dorfman, D. O.

Leontiev, "Differential type of reflection" by D. O. Leontiev, "Questionnaire of self-organization of activity" O. Yu. Mandrykova, questionnaire "Style of self-regulation of behavior - SSP-98" by V. I. Morosanova, "Existence Scale" by A. Lengle and K. Orgler in adaptation of S. V. Kravtsova,); methods of mathematical statistics (Mann–Whitney U-test). The research included 74 IT workers, including 38 IT freelancers and 36 full-time employees of IT companies.

Results of the research. Differences in the subjects' characteristics of IT freelancers and full-time employees of IT companies have been determined. IT freelancers are characterized by higher indices of subjectivity within the parameters of autonomic causal orientation, goal orientation, insistence, self-organization, orientation toward the present, regulatory independence, regulatory processes of programming and evaluation of results, freedom of choice and decision-making, responsibility for their implementation. At the same time, IT freelancers are characterized by a lower tendency to introspection, quasi-reflection, rigid fixation on pre-accepted plans.

Keywords: subject, subjectivity, reflexive processes, causal orientations, activity self-organization, self-regulation, existential fullness, IT specialists, IT freelancers, full-time employees of IT companies.

Вступ. У сучасних умовах розвитку інформаційних технологій в суспільстві суттєво підвищується роль суб'єктного чинника у професійній діяльності ІТ-спеціалістів. Професійна діяльність працівників ІТ-сфери вимагає від них самостійних, активних, креативних, відповідальних дій, конструктивної взаємодії із іншими, у зв'язку з чим вирішальну роль у професійній діяльності ІТ-спеціалістів відіграють суб'єктні характеристики особистості, які багато в чому визначають успішність вирішення ними професійних завдань.

У сучасній психології суб'єктна проблематика стала предметом багатьох досліджень, спрямованих на визначення сутності суб'єктності, перетворюючої активності людини, факторів даної активності, механізмів її прояву. Водночас на сьогодні не існує єдності у визначенні самого поняття суб'єктності та суб'єктних характеристик особистості.

Український дослідник В. М. Ямницький визначає суб'єктність як системну характеристику особистості, що є

регулятивним, координаційним центром її власної життєтворчості (2006). На думку В. М. Ямницького, провідними суб'єктними характеристиками особистості є усвідомлювана активність (рефлексія), можливість реалізації в пристосувальному (адаптація) або креативному (творчість, пізнання) напрямках, спрямованість на самопізнання, саморозвиток, відповідальність як результат свободи вибору (2006).

У контексті особистісної свободи вивчає суб'єктність Г. О. Балл, який пов'язує її з внутрішніми факторами особистості: ініціативним, вольовим, творчим, надситуативним, фактором самоуправління (1997).

За В. О. Татенком, який при розробці проблеми суб'єктності спирається на концепцію вчинковості В. А. Роменця, суб'єктність є «схильністю до відтворення, творення себе у відповідних, а іноді й несприятливих умовах. Позначає, насамперед, характер активності людини й розкривається в таких поняттях, як вільний, самостійний, автономний, ініціативний, творчий, оригінальний» (2017, с. 224). Внутрішній зв'язок суб'єктності та вчинковості полягає в тому, що людина як суб'єкт стає автором і носієм вчинкової активності, а також несе відповідальність за результат і наслідки здійснення вчинку (2017).

З. С. Карпенко обґрунтовує картографію інтегральної суб'єктності буття людини, що будується за двома векторами: діяльнісним (психологічні механізми дискурсивного інтелекту і рефлексії) і ціннісно-цільовим (індивідуальна інтуїція, соціальна емпатія). Активізація суб'єктності відбувається завдяки рефлексивним процесам. Особистість через рефлексивність як особистісну якість стає здатною усвідомлювати та регулювати свою діяльність (2006).

Інші дослідники в якості найбільш виразного показника суб'єктивності визначають відповідальність. Відповідальність безпосередньо пов'язана зі свободою вибору людини. Власне відповідальність є гарантуванням особистістю певного рівня та

якості діяльності упродовж певного часу, не зважаючи на непередбачені труднощі (Савчин М.В., 2008).

Суб'єктність у контексті самостійності особистості розглядає М. М. Павлюк. Самостійність передбачає пошук причин невдач, труднощів через аналіз, оцінку реального стану подій. У випадках, коли ситуація розцінюється як підконтрольна, особистість як суб'єкт активності орієнтується на систему ціннісних орієнтацій, з формуванням якої дослідниця пов'язує розвиток суб'єктності і суб'єктних характеристик особистості (2016).

Л. І. Ткаченко виділяє такі суб'єктні характеристики особистості: фізичні (енергія), інтелектуальні (прогностичність, рефлексія, творчість, цілепокладання), особистісні (моральність, відповідальність, внутрішня свобода, саморозвиток, інфернальний локус контролю), соціальні (комунікабельність, активна позиція, інтерсуб'єктність, діалогічність, альтруїзм), вольові (саморегуляція, ініціатива, самодетермінація, свобода, здатність до здійснення змін), поведінкові (автономність, вчинкова активність, вмотивованість, орієнтація на результат) (2022).

Н. М. Даниленко визначає суб'єктність як інтегральне особистісне утворення, виразність характеристик якого розкриває життєву позицію людини у світі. В якості складових суб'єктності дослідниця розглядає автономність, рефлексивність, осмисленість життя, екзистенційну сповненість, ставлення до себе та світу, здатність до самоорганізації власної активності (2020).

Цікавим з погляду проблематики суб'єктності є вивчення суб'єктно-особистісних характеристик у контексті безпеки професіонала, здійснене О.В. Лазорко. На думку дослідниці, підґрунтям професійної безпеки особистості є структура суб'єктно-особистісних характеристик, яка включає спрямованість, самосвідомість, здібності, темперамент, характер, психічні процеси, стани, досвід фахівця (2017).

О. Сергєєнкова і О. Столярчук суб'єктність розглядають як провідну характеристику фахівця. Виразниками суб'єктності

майбутнього фахівця авторки вважають активність, рефлексивність, відповідальність і гнучкість (2018).

В. В. Ситнік наводить такі суб'єктні характеристики особистості ІТ-фахівців: здатність проявляти активність та ініціативність, відповідальність за свої дії, суб'єктну позицію щодо професійної діяльності та життєвого шляху в цілому. Серед внутрішніх факторів успішного професійного розвитку ІТ-фахівця дослідник зазначає позитивний психоемоційний настрій, задоволення від процесу та результатів власної діяльності, емоційну толерантність до тимчасових професійних невдач і труднощів, самоконтроль і самоорганізацію, відповідальність у виконанні професійних функцій, власний внесок у загальну справу (2018).

Інші дослідники пріоритетними якостями особистості ІТ-спеціалістів вважають наполегливість, комунікативну компетентність, високий рівень мотивації, високу толерантність до невизначеності, критичність щодо результатів своєї роботи, увагу до подробиць і готовність перевірити й урахувати кожену деталь (Лісовенко В. С., Меднікова Г. І., 2021).

Д. В. Філоненко запропонував узагальнений психологічний портрет фахівців інформаційних технологій, важливими рисами якого є професійна спрямованість, глибинні смислові структури, що обумовлюють поведінку і свідомість, автономність, реалістичне ставлення до себе та зовнішнього світу, характерна структура відносин, установок і диспозицій (Я-концепція), розвинене почуття відповідальності, самоприйняття, психологічна близькість з іншою людиною, стійкість до невизначеності, відкритість змінам (2017).

Незважаючи на широке коло досліджень психологічних особливостей та професійно важливих якостей ІТ-спеціалістів, серед яких провідне місце займають суб'єктні характеристики, дослідниками практично не враховується специфіка організації професійної діяльності працівників сфери інформаційних технологій, які можуть працювати як в штаті ІТ-компаній, так і на засадах самозайнятості.

Мета: визначення суб'єктних характеристик особистості ІТ-спеціалістів: фрілансерів і штатних працівників ІТ-компаній.

Методи дослідження. Дослідження суб'єктних характеристик особистості ІТ-спеціалістів здійснювалось із використанням методик: «Опитувальник каузальних орієнтацій» Е. Десі та Р. Райана в адаптації О.Є. Дергачової, Л. Я. Дорфмана, Д. О. Леонтьєва, опитувальник «Диференціальний тип рефлексії» Д. О. Леонтьєва, «Опитувальник самоорганізації діяльності» О. Ю. Мандрикової, опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки – ССП-98» В. І. Моросанової, «Шкала екзистенції» А. Ленгле і К. Орглер в адаптації С.В. Кривцової. При математико-статистичній обробці даних використано U-критерій Манна-Вітні.

У дослідженні брали участь 74 працівники сфери інформаційних технологій, серед яких 38 ІТ-фрілансерів і 36 штатних працівників ІТ-компаній. Професійний стаж досліджуваних від 5 до 15 років.

Результати. За групами ІТ-фрілансерів і штатних працівників ІТ-компаній не визначено відмінностей у показниках системної рефлексії. Отже, у ІТ-спеціалістів цих двох груп однаковою мірою виражена здатність відображати ситуацію взаємодії у всіх її аспектах, включаючи полюси суб'єкта, об'єкта та альтернативні можливості. Водночас визначено, що штатні працівники ІТ-компаній відрізняються більш високими показниками інтроспекції та квазірефлексії порівняно з тими ІТ-спеціалістами, які працюють на засадах самозайнятості (табл. 1).

Отже, ІТ-спеціалісти, що є штатними працівниками ІТ-компаній, порівняно з ІТ-фрілансерами схильні більше уваги приділяти аналізу свого внутрішнього світу, своїх переживань, відволікатися від актуальної ситуації, зосереджуючись на деталях, які є несуттєвими для вирішення актуального завдання. ІТ-фрілансери більше орієнтовані на дію, менш зосереджені на власному внутрішньому світі та менш схильні до необґрунтованих фантазій, що можуть виступати формою

психологічного захисту через відхід від неприємної ситуації, реального вирішення якої наразі суб'єкт не вбачає.

Таблиця 1

Відмінності показників рефлексивних процесів за групами ІТ-фрілансерів і штатних працівників ІТ-компаній

Рефлексивні процеси	Групи ІТ-спеціалістів				p
	ІТ-фрілансери		працівники ІТ-компаній		
	$\bar{x}$	s	$\bar{x}$	s	
Системна рефлексія	38,86	5,17	38,11	5,39	,376
Інтроспекція	17,63	4,21	24,44	4,83	,000
Квазірефлексія	20,45	4,52	23,78	5,48	,000

Показник автономної каузальної орієнтації виявився вищим в групі ІТ-фрілансерів (табл. 2), що вказує на більш розвинуту у фрілансерів порівняно зі штатними працівниками ІТ-компаній здатність приймати поведінкові рішення на основі усвідомлення власних потреб і аналізу необхідної інформації щодо стану середовища, що в підсумку сприяє підживленню почуття власної компетентності.

За показниками зовнішньої та безособової каузальної орієнтації відмінності між групами ІТ-спеціалістів не досягають рівня статистичної значущості (табл. 2).

Таблиця 2

Відмінності показників каузальних орієнтацій за групами ІТ-фрілансерів і штатних працівників ІТ-компаній

Каузальні орієнтації	Групи ІТ-спеціалістів				p
	ІТ-фрілансери		працівники ІТ-компаній		
	$\bar{x}$	s	$\bar{x}$	s	
Автономна каузальна орієнтація	68,79	8,85	60,53	5,91	,000
Зовнішня каузальна орієнтація	46,58	8,40	43,53	7,54	,091
Безособова каузальна орієнтація	32,22	7,28	33,61	8,66	,832

При порівнянні показників самоорганізації діяльності за групами ІТ-фрілансерів і штатних працівників ІТ-компаній визначено суттєві відмінності за всіма складовими самоорганізації діяльності окрім плановірності (табл. 3).

Таблиця 3

Відмінності показників самоорганізації діяльності за групами ІТ-фрілансерів і штатних працівників ІТ-компаній

Складові самоорганізації діяльності	Групи ІТ-спеціалістів				р
	ІТ-фрілансери		працівники ІТ-компаній		
	$\bar{x}$	s	$\bar{x}$	s	
Планомірність	17,94	5,84	17,11	5,89	,331
Цілеспрямованість	35,74	7,31	31,53	10,19	,042
Наполегливості	23,82	6,48	19,69	8,43	,029
Фіксація	19,84	6,23	25,14	5,55	,000
Самоорганізація	11,36	4,36	9,03	4,77	,013
Орієнтація на теперішнє	8,87	4,36	7,83	3,84	,050

Більш високі показники цілеспрямованості, наполегливості, самоорганізації та орієнтації на теперішнє визначені за групою ІТ-фрілансерів, а більш високий показник фіксації – за групою штатних працівників ІТ-компаній. Отже, ІТ-фрілансери відрізняються більш виразною здатністю до самостійної постановки цілей, до наполегливості в їх досягненні, до організації власної діяльності із застосуванням усіх необхідних для цього засобів, до орієнтації у своїй поведінці та діяльності на актуальний стан речей. Водночас ІТ-спеціалісти, які є штатними працівниками ІТ-компаній, схильні проявляти більш виразну ретельність, націленість на виконання завдань у заздалегідь визначені строки, що іноді супроводжується недостатньою гнучкістю.

Порівняння показників довільної саморегуляції за досліджуваними групами ІТ-спеціалістів показало наявність суттєвих відмінностей за показниками програмування, оцінки

результатів, регуляторної самостійності, загального рівня саморегуляції (табл. 4).

Таблиця 4

Відмінності показників регуляторних процесів і якостей за групами ІТ-фрілансерів і штатних працівників ІТ-компаній

Регуляторні процеси та якості	Групи ІТ-спеціалістів				р
	фрілансери		працівники ІТ-компаній		
	$\bar{x}$	s	$\bar{x}$	s	
Загальний показник	33,87	2,92	30,92	3,89	,002
Планування	6,45	1,55	5,97	1,34	,203
Моделювання	6,21	1,47	5,69	1,51	,170
Програмування	6,76	1,41	6,03	1,36	,033
Оцінка результатів	6,71	1,21	5,83	1,73	,024
Гнучкість	6,92	1,79	6,81	1,77	,730
Самостійність	6,05	1,89	5,19	1,65	,032

Отже ІТ-фрілансери відрізняються від штатних працівників ІТ-компаній більш розвинутою автономністю в організації власної активності, здатністю обмірковувати способи своїх дій і поведінки для досягнення цілей, адекватно оцінювати результати своїх дій, визначати невідповідність отриманих результатів меті діяльності, коректувати програми дій для отримання прийнятного результату, що в цілому обумовлює більш високий загальний рівень саморегуляції ІТ-фрілансерів порівняно зі штатними працівниками ІТ-компаній.

При порівнянні показників екзистенційної сповненості за групами ІТ-фрілансерів і штатних працівників ІТ-компаній визначено суттєві відмінності за показниками свободи та відповідальності, що вказує на більш виражену здатність ІТ-фрілансерів приймати самостійні рішення на основі урахування всіх можливих варіантів дій і визначення серед них найбільш прийнятних щодо власних можливостей і цінностей, більшу

відповідальність за втілення в життя власних рішень і задумів (табл. 5).

Таблиця 5

Відмінності показників екзистенційної сповненості за групами ІТ-фрілансерів і штатних працівників ІТ-компаній

Показники екзистенційної сповненості	Групи ІТ-спеціалістів				р
	фрілансери		працівники ІТ-компаній		
	$\bar{x}$	s	$\bar{x}$	s	
Загальний показник	206,32	23,81	202,33	34,72	,404
Самодистанціювання	32,16	5,14	31,28	6,22	,319
Самотрансценденція	69,84	11,61	71,17	9,95	,879
Свобода	49,11	8,77	42,39	8,16	,002
Відповідальність	53,87	8,81	48,75	7,91	,014

Результати дослідження показали, що ІТ-фрілансерів характеризують більш високі, порівняно зі штатними працівниками ІТ-компаній, показники суб'єктності за параметрами автономної каузальної орієнтації, цілеспрямованості, наполегливості, самоорганізації, орієнтації на теперішнє, регуляторної самостійності, регуляторних процесів програмування та оцінка результатів, свободи вибору та прийняття рішень, відповідальності за їх реалізацію. Водночас ІТ-фрілансери характеризуються меншою схильністю до інтроспекції, квазірефлексії, ригідної фіксації на заздалегідь прийнятих планах.

Обговорення. Пояснення визначених відмінностей суб'єктних характеристик ІТ-фрілансерів і штатних працівників ІТ-компаній потребує звернення до уявлення, згідно якого сприятливим підґрунтям для вияву та розвитку суб'єктності особистості є її професіоналізація як процес розвитку професійно важливих якостей особистості в ході засвоєння та

здійснення професійної діяльності (Сергеєнкова О., Столярчук О., 2018). За даними дослідників фрілансери є незалежними самостійними робітниками, їх трудова діяльність організована інакше порівняно з діяльністю штатних співробітників підприємств і компаній. Специфіка професійної діяльності фрілансерів характеризується гнучким графіком роботи, можливістю самостійно визначати обсяг трудового навантаження, вибирати замовників і проекти, планувати та коректувати витрати робочого часу. Отже, трудова діяльність фрілансерів відрізняється доволі високим рівнем автономності, самостійності і відповідальності. Водночас професійна діяльність фрілансерів передбачає й низку ускладнень, серед яких ненормований робочий день, нестабільність трудового навантаження, необхідність постійно виконувати різноманітні завдання, напружене спілкування з клієнтами тощо (Михайлова Л. М., Поденко А. В., 2021). Серед особистісних особливостей фрілансерів, що дозволяють долати дані ускладнення та викликаний ними стрес виступають виражений самоконтроль та вольова регуляція поведінки, передбачливість, відповідальність, акуратність, наполегливість, самодостатність, впевненість у своїх силах (Матвієнко Л. І., Кузін К. Ю., 2020).

Отже, специфіка професійної діяльності фрілансерів і необхідність забезпечення її ефективності більшою мірою сприяє розвитку суб'єктних якостей особистості у фрілансерів порівняно зі штатними працівниками підприємств і компаній, що підтверджується результатами проведеного нами дослідження суб'єктних характеристик ІТ-спеціалістів.

Висновки. Більш високі показники суб'єктності за більшістю її складових визначені за групою ІТ-фрілансерів порівняно зі штатними працівниками ІТ-компаній. ІТ-фрілансерів відрізняє більш виражена автономна каузальна орієнтація, цілеспрямованість, наполегливість у досягненні цілей діяльності, здатність до організації власної діяльності із застосуванням усіх необхідних для цього засобів, орієнтація у своїй поведінці та діяльності на актуальну ситуацію, більш розвинуті автономність в організації власної активності,

регуляторні процеси програмування та оцінка результатів, більш виразна здатність до свobodного вибору та прийняття рішень, відповідальність за їх реалізацію. Водночас IT-фрілансери характеризуються меншою схильністю до інтроспекції, квазірефлексії, ригідної фіксації на заздалегідь прийнятих планах.

Література

Балл, Г. О. (1997). Психологічний зміст особистісної волі: сутність і складові. *Психологічний журнал*. 18 (5), 7-19.

Даниленко, Н. М. (2020). *Ставлення до власної зовнішності в структурі суб'єктності дівчат юнацького віку*. (Дис. канд. психол. наук). ХНПУ імені Г.С. Сковороди, Харків.

Карпенко, З. С. (2006). Картографія інтегральної суб'єктності: пост-модерністський проект. В.О. Татенко (Ред.), *Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії*. (с. 157–175). Київ : Либідь.

Лазорко, О. В. (2017). *Психологія безпеки особистості як суб'єкта професіоналізації*. (Дис. доктора психол. наук). ХНУ імені В.Н. Каразіна, Харків.

Лісовенко, В. С., Меднікова, Г. І. (2021). Проблема емоційного інтелекту фахівців сфери інформаційних технологій. *Priority directions of science and technology development: proceedings of the 10th International scientific and practical conference*. Kyiv, Ukraine, 578-581.

Матвієнко, Л. І., Кузін, К. Ю. (2020). Особистісні детермінанти стратегій стрес-долаючої поведінки у фрілансерів. *Габітус*. 20, 135-140.

Михайлова Л. М., Поденко А. В. (2021). Чинники емоційного вигорання фрілансерів. *Priority directions of science and technology development: proceedings of the 10th International scientific and practical conference*. Kyiv, Ukraine, 589-594.

Павлюк, М. М. (2016). Суб'єктність у контексті самостійності особистості. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Т. XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. 14, 109-119.

Савчин, М. В. (2008). *Психологія відповідальної поведінки*. Івано-Франківськ : Місто Н.В.

Сергеєнкова, О., Столярчук, О. (2018). Суб'єктність як чинник становлення особистості майбутнього фахівця. *Humanitarium*. 40 (1), 86-94.

Ситник, В. В. (2017). Динаміка чинників професійного становлення спеціалістів ІТ-технологій. *Вісник НАУ*. 11, 158-163

Татенко, В. О. (2017). *Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір*. Київ: Міленіум.

Ткаченко, Л. І. (2022). Суб'єктність як сутність лідерства: до проблеми формування обдарованої особистості. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 4 (87), 22-29.

Філоненко, Д. В. (2017). Особистісний портрет представника ІТ-сфери. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки*. 1 (4), 102-107.

Ямницький, В. М. (2006). *Розвиток життєтворчої активності особистості: теорія та експеримент*. Одеса : ПНЦАПН України.

Оригінальний рукопис отриманий 11 березня 2023 року

Стаття прийнята до друку 21 березня 2023 року